

IZOBRAŽEVALNA BIOGRAFIJA

Pomen in oblikovanje osebne izobraževalne biografije

*dr. Monika
Govekar -
Okoliš
Filozofska
fakulteta
v Ljubljani*

Za sodobne družbe je značilno, da se dramatično spreminjajo. Kdo se danes sploh lahko umakne spremembam, ki jih prinaša sodobni tok življenja? V družinah se kaže razpadanje tradicionalnega socialno-moralnega okolja. V družbi je mogoče opaziti številne spremembe, novosti, konfliktna situacije, kar vpliva tudi na posameznika, na njegovo ravnanje, vedenje, interese in osebne dejavnosti. Pri vsem tem pa, kot omenja U. Beck, postajajo v sodobni družbi dejavnosti posameznika vse bolj organizirane. To sodobna družba tudi zahteva od človeka. Tako je mogoče na področju učenja in izobraževanja ugotoviti vse več organiziranih dejavnosti, individualnih dejavnosti in samoizobraževanja. U. Beck govori o »populariziranih spoznanjih«, ki so vse značilnejša tudi za izobraževanje odraslih. Pri tem opozarja na novo »biografsko učenje« (biographisches Lernen), značilno za posameznika, zlasti za njegov osebni razvoj. Vsebinsko na novo načrtovana znanja sledijo novostim v družbi, popularnim znanjem, novim spoznanjem in spremembam (Beck, 1986).

Biografsko učenje se kaže, kot meni H. Buschmeyer, skozi čas, poudarjanje pomena strukture posameznika, pri čemer pomeni biografsko učenje subjektivnost, pa je izraz perspektivnih sprememb, pomeni iskanje možnih oblik identifikacije in iskanja osebne identitete, in izraz velike tolerance glede na različne metode učenja, predvsem metode učenja odra-

slih (Buschmeyer, 1990). V sodobnih družbah je vse pomembnejše, kako posameznik sprejema novosti, spremembe in aktualno dogajanje. Kaj in kako se uči ter koliko se pri tem spreminja njegova osebnost in njene lastnosti? Kaj vse vpliva na posameznikovo biografsko učenje in izobraževalno biografijo?

Biografsko učenje, o katerem govorita omenjena avtorja, zajema učenje, izobraževanje in vzgojo posameznika po formalni in neformalni poti skozi vse življenje. Izobraževalno biografijo lahko štejemo kot sestavni del biografskega učenja, saj gre za izobraževanje, ki je bolj ali manj načrtno in usmerjeno k ciljem.

Izobraževalna biografija pomeni »snemanje« izobraževanja, spremljanje izobraževalne poti skozi posameznikova življenjska obdobja. Pomeni analizo posameznikovega izobraževanja po formalni in neformalni poti. Pravzaprav lahko govorimo o načrtnem vseživljenjskem izobraževanju na različne načine in v različnih situacijah. Vrednotimo področja dejavnosti izobraževanja in učenja, odkrivamo poglobljena področja znanja, ki so nas bolj ali manj zanimala, kakšne metode za (samostojno) učenje in izobraževanje smo uporabljali ali jih še uporabljamo, katere novosti in nova znanja ter metode sprejemamo in načrtujemo v določenem življenjskem obdobju.

Pri tem je najpomembnejša podrobna analiza formalnega in neformalnega izobraževanja v predšolskem obdobju (do vstopa v osnovno šolo), šolskem obdobju (čas osnovne in srednje šole), študijskem obdobju (študij na fakulteti), obdobje, ko si ustvarijo družino, in obdobje zaposlitve (mlajši odrasli od konca študija do 40. leta, odrasli srednje starosti (40–60 let) in starejši odrasli (60 in več let). Ugotovitve, ki jih pridobimo z analizo izobraževalne biografije, se dokončno opredelijo z izobraževalno diagnostiko, pri čemer se analizirajo najpomembnejši vplivi na osebnostni razvoj in izobraževanje. Posameznik sam oceni svoje dotedanje interese, vrednote, stališča in osebne lastnosti, ugotavlja, katera znanja zna najbolje uporabljati v življenju in katera še potrebuje. Odloča se glede pripravljenosti za nadaljnje učenje in izobraževanje

Zunanji okvir izobraževalne biografije določa družbeno okolje.

ter načrtuje tudi svojo učno in izobraževalno pot v prihodnosti. Natančno lahko določi cilje izobraževanja in možnosti za doseganje določenih znanj.

Z izobraževalno biografijo posameznik analizira svojo preteklost (kako se je učil), sedanjost (koliko zna in kako se uči) ter prihodnost (kako se bo učil in izobraževal). Zelo pomembno je, da razmišlja o prihodnosti in se odloča za spremembe in novosti v svojem življenju, v izobraževanju, pridobitev novih znanj, za pridobitev novih, boljših osebnostnih lastnosti in za izboljšanje življenja sploh. To je tudi smisel izvajanja izobraževalne biografije.

KAKO SE OBLIKUJE IZOBRAŽEVALNA BIOGRAFIJA?

Najprej moramo poudariti, da posamezniki ne morejo razviti svoje izobraževalne biografije neodvisno od družbeno-zgodovinskega dogajanja. Prav ti so zunanji okvir njihovega obli-

kovanja izobraževalne biografije. To pomeni, da je vsaka izobraževalna biografija v sodobni družbi izraz družbenih strukturnih sprememb, novosti in problemov v družbi, zaradi katerih se posameznik spreminja. V strukturi izobraževalne biografije se kaže vse, kar je dejansko naravnano na posameznika, njegov razvoj osebnosti, znanja in sposobnosti ter spretnosti pod vplivom okolja. Posameznikova izobraževalna biografija je naravnana intencionalno in neintencionalno (Dausien, 1991). Predvsem so najpomembnejša posameznikova vprašanja: kakšen je moj življenjski načrt, kaj še nisem načrtoval, vendar bi rad dosegel, kaj pričakujem, upam, česa se bojim, kakšen je moj dosežani življenjski obračun idr.? Odgovori na omenjena vprašanja dajejo posamezniku številne izkušnje in opažanja iz njegovega življenja in mu omogočajo, da oblikuje nov, drug, še boljši življenjski načrt. Ta je lahko veliko bolj prilagojen socialnemu okolju in določenim eksplicitnim ter implicitnim znanjem, značilnim za kraj, v katerem posameznik živi. S tem ko analizira vse, kar je v življenju doživel, se naučil, ovrednoti vse, kar je pričakoval, kar je lahko naredil, lahko določi tudi, kje so bile meje za doseganje ali ovire določenega cilja, ravnanja, znanja idr. To je namreč motiv za njegovo nadaljnje boljše in bogatejše življenje.

Pri tem je na eni strani pomembno, da posameznik naredi nekaj zase, subjektivno napreduje in zna živeti v kraju (družbi), kjer prebiva, na drugi strani pa se kaže pomemben vidik v družbeno-zgodovinskih spremembah, v zunanjih dogodkih, ki v sodobnih družbah vse bolj vplivajo na ljudi, na posameznikovo spreminjanje znanja, vrednot, stališč in prilagajanje novostim. To vsekakor vpliva na njegovo izobraževalno biografijo, v okviru katere lahko ugotavljamo na eni strani različne vplive družbe na njegovo znanje, učenje in izobraževanje skozi življenje, na drugi strani pa pomen nastajanja in vrednotenja osebne izobraževalne

biografije. Zanimivo bi bilo ugotavljanje različnosti in podobnosti v izobraževalnih biografijah posameznikov, ki so živeli v različnih tipih družb (predindustrijski, industrijski in postindustrijski družbi), saj bi se prav gotovo pokazale pomembne razlike, spremembe in novosti, ki so v določenem tipu družbe oblikovale način življenja ljudi, njihova znanja in njihovo izobraževanje.

Vpliv sodobne družbe na posameznikovo izobraževalno biografijo

Danes smo ljudje bolj kot kdajkoli prej izpostavljeni velikim, nenadnim in nenehnim spremembam okolja, zaradi katerih se tudi mi spreminjamo in prilagajamo svoje znanje ter vedenje novim zahtevam. Ljudje so se spreminjali tudi v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, le da takrat spremembe okolja niso bile tako velike in se niso vrstile s tolikšno naglico kot danes. Človek ne spreminja svojega vedenja in znanj sam po sebi, temveč to od njega zahtevajo spremembe v okolju, nove zahteve po znanjih, osebnostnih lastnostih in sposobnostih.

Ljudje se različno odzivamo na spremembe. Poleg tega je tudi sam koncept življenjskega ciklusa podvržen biološkimi in psihološkimi spremembam. Spremembe so, ne glede na njihovo vrsto, v posameznikovem življenju nenehne, saj se svet spreminja v fizičnem, družbeno-socialnem in ekonomsko-gospodarskem pogledu. Na tej osnovi lahko ugotavljamo vrsto sprememb in novih lastnosti, ki kažejo, da je za sodobne družbe (postindustrijske) značilen še hitrejši družbeni razvoj kot kdajkoli prej v katerikoli družbi. Spremenilo se je tudi zaposlovanje. Širi se terciarni del ekonomije (storitvene dejavnosti, turizem, gostinstvo, kultura, šolstvo). Vedno večji pomen ima »proizvodnja idej«. Izumi, inovacije so odvisni od posameznega človeka, sposob-

nosti naroda. Širi se kvartarni sektor ekonomije (znanost, tehnika, tehnologija). Prestrukturiranje gospodarstva samodejno vodi v spreminjanje družbenih potreb po znanju. Tako postaja izobraževanje temeljna dejavnost ne le z vidika posameznika, temveč tudi družbe, v kateri je pomembno, da posameznik ve, kaj hoče doseči z določenim znanjem, in da je sposoben oblikovati in ovrednotiti lastno (individualno) izobraževalno biografijo.

Sodobna družba vrednoti posameznikove zamisli in ideje. Zahteva ustvarjalnega in omikanega človeka, ki ima razvito osebnost. R. Kidd poudarja, da se mora sodobni človek veliko in nenehno izobraževati, da sploh lahko preživi (being), da postaja nekaj, kar še ni bil, in odkriva nove razsežnosti svoje osebnosti (becoming), da nekemu pripada in oblikuje svojo osebno identifikacijo ter sistem vrednot – »belonging« (Kidd, 1973). Sodobni človek mora spoznati svojo osebno identifikacijo, odkriti, kdo je, kaj v življenju hoče in kakšne cilje ima. To pa lahko ugotovi le s svojo izobraževalno biografijo za področje izobraževanja in učenja, pri čemer ugotavlja tudi svoj osebni razvoj in osebnostne lastnosti, išče osebno identiteto oziroma možne oblike identifikacije.

Zakaj je to pomembno? Ljudje v družbi informatike in elektronike različno sprejemajo njene zahteve. Zato smo priča čedalje večji socialni diferenciaciji, vse večjim razlikam med ljudmi, kar se kaže v tem, da mnogi ujamemo korak s časom, drugi pa zaradi sprememb nazadujejo ali celo propadejo. Razlike med ljudmi, ki imajo potrebno znanje, in med tistimi, ki so brez njega, so torej očitne. Ljudje z znanjem se laže znajdejo, so sposobni iskati nove poti in osebne načrte, ljudje z manj znanja in z manj razvitimi osebnostnimi lastnostmi pa so tega manj sposobni. V družbi informatike večina del zahteva tercialno (višjo in visoko) izobrazbo. In tu se začne diferenciacija. Posameznik se pogosto znajde v okoliščinah, ko je treba imeti znanje takoj, časa pa ni dovolj, da bi ga pridobil. Nekateri vztrajajo in se dodatno izobražujejo, drugi obupujejo in potrebujejo svetovanje – pomoč.

Pri tem je najpomembnejša podrobna analiza formalnega in neformalnega izobraževanja v predšolskem obdobju (do vstopa v osnovno šolo), šolskem obdobju (čas osnovne in srednje šole), študijskem obdobju (študij na fakulteti), obdobje, ko si ustvarijo družino, in obdobje zaposlitve (mlajši odrasli od konca študija do 40. leta, odrasli srednje starosti (40–60 let) in starejši odrasli (60 in več let). Ugotovitve, ki jih pridobimo z analizo izobraževalne biografije, se dokončno opredelijo z izobraževalno diagnostiko, pri čemer se analizirajo najpomembnejši vplivi na osebnostni razvoj in izobraževanje. Posameznik sam oceni svoje dotedanje interese, vrednote, stališča in osebne lastnosti, ugotavlja, katera znanja zna najbolje uporabljati v življenju in katera še potrebuje. Odloča se glede pripravljenosti za nadaljnje učenje in izobraževanje

Zunanji okvir izobraževalne biografije določa družbeno okolje.

ter načrtuje tudi svojo učno in izobraževalno pot v prihodnosti. Natančno lahko določi cilje izobraževanja in možnosti za doseganje določenih znanj.

Z izobraževalno biografijo posameznik analizira svojo preteklost (kako se je učil), sedanost (koliko zna in kako se uči) ter prihodnost (kako se bo učil in izobraževal). Zelo pomembno je, da razmišlja o prihodnosti in se odloča za spremembe in novosti v svojem življenju, v izobraževanju, pridobitev novih znanj, za pridobitev novih, boljših osebnostnih lastnosti in za izboljšanje življenja sploh. To je tudi smisel izvajanja izobraževalne biografije.

KAKO SE OBLIKUJE IZOBRAŽEVALNA BIOGRAFIJA?

Najprej moramo poudariti, da posamezniki ne morejo razviti svoje izobraževalne biografije neodvisno od družbeno-zgodovinskega dogajanja. Prav ti so zunanji okvir njihovega obli-

kovanja izobraževalne biografije. To pomeni, da je vsaka izobraževalna biografija v sodobni družbi izraz družbenih strukturnih sprememb, novosti in problemov v družbi, zaradi katerih se posameznik spreminja. V strukturi izobraževalne biografije se kaže vse, kar je dejansko naravnano na posameznika, njegov razvoj osebnosti, znanja in sposobnosti ter spretnosti pod vplivom okolja. Posameznikova izobraževalna biografija je naravnana intencionalno in neintencionalno (Dausien, 1991). Predvsem so najpomembnejša posameznikova vprašanja: kakšen je moj življenjski načrt, kaj še nisem načrtoval, vendar bi rad dosegel, kaj pričakujem, upam, česa se bojim, kakšen je moj dosežani življenjski obračun idr.? Odgovori na omenjena vprašanja dajejo posamezniku številne izkušnje in opažanja iz njegovega življenja in mu omogočajo, da oblikuje nov, drug, še boljši življenjski načrt. Ta je lahko veliko bolj prilagojen socialnemu okolju in določenim eksplicitnim ter implicitnim znanjem, značilnim za kraj, v katerem posameznik živi. S tem ko analizira vse, kar je v življenju doživel, se naučil, ovrednoti vse, kar je pričakoval, kar je lahko naredil, lahko določi tudi, kje so bile meje za doseganje ali ovire določenega cilja, ravnanja, znanja idr. To je namreč motiv za njegovo nadaljnje boljše in bogatejše življenje.

Pri tem je na eni strani pomembno, da posameznik naredi nekaj zase, subjektivno napreduje in zna živeti v kraju (družbi), kjer prebiva, na drugi strani pa se kaže pomemben vidik v družbeno-zgodovinskih spremembah, v zunanjih dogodkih, ki v sodobnih družbah vse bolj vplivajo na ljudi, na posameznikovo spreminjanje znanja, vrednot, stališč in prilagajanje novostim. To vsekakor vpliva na njegovo izobraževalno biografijo, v okviru katere lahko ugotavljamo na eni strani različne vplive družbe na njegovo znanje, učenje in izobraževanje skozi življenje, na drugi strani pa pomen nastajanja in vrednotenja osebne izobraževalne

biografije. Zanimivo bi bilo ugotavljanje različnosti in podobnosti v izobraževalnih biografijah posameznikov, ki so živeli v različnih tipih družb (predindustrijski, industrijski in postindustrijski družbi), saj bi se prav gotovo pokazale pomembne razlike, spremembe in novosti, ki so v določenem tipu družbe oblikovale način življenja ljudi, njihova znanja in njihovo izobraževanje.

Vpliv sodobne družbe na posameznikovo izobraževalno biografijo

Danes smo ljudje bolj kot kdajkoli prej izpostavljeni velikim, nenadnim in nenehnim spremembam okolja, zaradi katerih se tudi mi spreminjamo in prilagajamo svoje znanje ter vedenje novim zahtevam. Ljudje so se spreminjali tudi v prejšnjih zgodovinskih obdobjih, le da takrat spremembe okolja niso bile tako velike in se niso vrstile s tolikšno naglico kot danes. Človek ne spreminja svojega vedenja in znanj sam po sebi, temveč to od njega zahtevajo spremembe v okolju, nove zahteve po znanjih, osebnostnih lastnostih in sposobnostih.

Ljudje se različno odzivamo na spremembe. Poleg tega je tudi sam koncept življenjskega ciklusa podvržen biološkimi in psihološkimi spremembam. Spremembe so, ne glede na njihovo vrsto, v posameznikovem življenju nenehne, saj se svet spreminja v fizičnem, družbeno-socialnem in ekonomsko-gospodarskem pogledu. Na tej osnovi lahko ugotavljamo vrsto sprememb in novih lastnosti, ki kažejo, da je za sodobne družbe (postindustrijske) značilen še hitrejši družbeni razvoj kot kdajkoli prej v katerikoli družbi. Spremenilo se je tudi zaposlovanje. Širi se terciarni del ekonomije (storitvene dejavnosti, turizem, gostinstvo, kultura, šolstvo). Vedno večji pomen ima »proizvodnja idej«. Izumi, inovacije so odvisni od posameznega človeka, sposob-

nosti naroda. Širi se kvartarni sektor ekonomije (znanost, tehnika, tehnologija). Prestrukturiranje gospodarstva samodejno vodi v spreminjanje družbenih potreb po znanju. Tako postaja izobraževanje temeljna dejavnost ne le z vidika posameznika, temveč tudi družbe, v kateri je pomembno, da posameznik ve, kaj hoče doseči z določenim znanjem, in da je sposoben oblikovati in ovrednotiti lastno (individualno) izobraževalno biografijo.

Sodobna družba vrednoti posameznikove zamisli in ideje. Zahteva ustvarjalnega in omikanega človeka, ki ima razvito osebnost. R. Kidd poudarja, da se mora sodobni človek veliko in nenehno izobraževati, da sploh lahko preživi (being), da postaja nekaj, kar še ni bil, in odkriva nove razsežnosti svoje osebnosti (becoming), da nekomu pripada in oblikuje svojo osebno identifikacijo ter sistem vrednot – »belonging« (Kidd, 1973). Sodobni človek mora spoznati svojo osebno identifikacijo, odkriti, kdo je, kaj v življenju hoče in kakšne cilje ima. To pa lahko ugotovi le s svojo izobraževalno biografijo za področje izobraževanja in učenja, pri čemer ugotavlja tudi svoj osebni razvoj in osebnostne lastnosti, išče osebno identiteto oziroma možne oblike identifikacije.

Zakaj je to pomembno? Ljudje v družbi informatike in elektronike različno sprejemajo njene zahteve. Zato smo priča čedalje večji socialni diferenciaciji, vse večjim razlikam med ljudmi, kar se kaže v tem, da mnogi ujamemo korak s časom, drugi pa zaradi sprememb nazadujejo ali celo propadejo. Razlike med ljudmi, ki imajo potrebno znanje, in med tistimi, ki so brez njega, so torej očitne. Ljudje z znanjem se laže znajdejo, so sposobni iskati nove poti in osebne načrte, ljudje z manj znanja in z manj razvitimi osebnostnimi lastnostmi pa so tega manj sposobni. V družbi informatike večina del zahteva terciarno (višjo in visoko) izobrazbo. In tu se začne diferenciacija. Posameznik se pogosto znajde v okoliščinah, ko je treba imeti znanje takoj, časa pa ni dovolj, da bi ga pridobil. Nekateri vztrajajo in se dodatno izobražujejo, drugi obupujejo in potrebujejo svetovanje – pomoč.

Ker je življenje v sodobni družbi zaradi sprememb še hitrejše, nastaja nova realnost, v kateri se mora posameznik spoprijeti z novimi navadami, stališči in vrednotami, da gre lahko v korak s časom in okoljem. V to ga sili tudi način zaposlovanja (zaposlenost je fleksibilnejša kot kdajkoli prej). Zato mora razviti take osebnostne lastnosti, da bo znal pravilno ravnati. Gre za obvladovanje psihičnega stanja, sam se mora odločati, biti samostojen, aktiven in ustvarjalen. Pripravljen mora biti na različne (nove) situacije, iz novih stališč in vrednot se mora učiti. Vseživljenjsko izobraževanje, vzgoja in osebnostni razvoj omogočajo doseči stopnjo, na kateri posameznik deluje v svojem razmerju do okolja. Zato naj bi razvijal tudi ustrezne osebnostne lastnosti. M. Knowles poudarja, da naj posameznik sodob-

na časa čimprej razvije lastnosti, kot so samostojnost, sposobnost tveganja in sposobnost prenašanja dvoumnih položajev (Knowles, 1972).

Zato moramo razvijati takega posameznika, ki bo sposoben sprejeti spremembe. To pomeni, da se mora intelektualno in tudi čustveno razvijati, da bo lahko presegel svoj dosedanji referenčni okvir – sprejel novo strukturo vrednot in stališč, da bo postal bolj kritičen in da bo lahko ocenjeval. K temu lahko prav gotovo pripomore izobraževalna biografija kot metoda, v okviru katere mora odgovoriti na različna vprašanja o svojem učenju in izobraževanju ter osebnostnem razvoju. Posameznik mora načrtovati svojo izobraževalno pot tako, da bo lahko zadostil osebni varnosti, zdravju, da bo socialno mobilen in da se bo

lahko vsestransko globaliziral. Pri izobraževalni biografiji je pomembno, da posameznik spozna, da mora odgovornost za svoj izobraževalni načrt prevzeti sam. Pomembno je, da se zave, da sta pomembnejša kakovost njegovega dela in njegovo znanje, kajti znanje postaja iz dneva v dan vse izrazitejši dejavnik preživetja, saj je po znanju vse več potreb, znanje pa pri tem hitro zastara.

Formalna in neformalna pot izobraževanja

Pri izobraževalni biografiji, na katero vpliva vrsta družbenih sprememb in novosti, moramo upoštevati, da se sodobni človek že zdavnaj več ne izobražuje samo v šoli, ampak tudi na podlagi različnih vplivov iz okolja, v katerem živi. Z novo tehnologijo in globalizacijo komunikacij naraščajo tudi možnosti za učenje in dostop do informacij. Poti do znanja postajajo nenavadne in od posameznika do posameznika različne. Zato moramo pri izobraževalni biografiji posebej razlikovati šolsko izobraževanje in druge institucionalne oblike izobraževanja (formalno izobraževanje) ter nešolske, neinstitucionalne oblike izobraževanja (neformalno izobraževanje).

S formalnim izobraževanjem analiziramo, kako se je posameznik izobraževal v vrtcu, seveda, če ga je obiskoval, v osnovni šoli, srednji šoli, na fakulteti, kot narekuje šolski sistem. Pomembno je tudi izobraževanje v drugih institucijah: v glasbeni, plesni šoli, na seminarjih itd. V zvezi z omenjenimi formalnimi oblikami izobraževanja se na splošno ugotavlja, kako je posameznik doživljal izobraževanje in učenje v posamezni instituciji, česa se je naučil, kaj ga je najbolj zanimalo, česa se ni maral učiti, kdo ga je spodbujal k novim znanjem, interesom in razvijanju želja po novih znanjih, katera doživetja so mu ostala v najlepšem ali v najbolj neprijetnem spominu. To je pomembno za ovrednotenje vplivov v okviru posamezne institucije na posameznikovo osebnostni razvoj ter izobraževanje in je tudi osnova za povezovanje z neformalnim izobraževanjem.

meznikov osebnostni razvoj ter izobraževanje in je tudi osnova za povezovanje z neformalnim izobraževanjem.

Analiziramo, katero stopnjo izobrazbe je posameznik dosegel, kakšna znanja je pridobil in za kaj se danes čuti kompetenten, ali je pripravljen na delo pod vodstvom ali samostojno delo, morda celo vodilno delo. Ugotavljamo, kako najraje dela: samostojno, v timu ali z ljudmi sploh. Posameznik s formalnim izobraževanjem na koncu izobraževalne biografije oceni, s čim dejansko v sedanosti razpolaga: kakšni so njegovi interesi, vrednote, stališča in katera je že spremenil oziroma kateri so zanj pomembnejši. Posameznik bi moral čim realneje oceniti tudi svoje osebne lastnosti, ki jih je pridobil med formalnim izobraževanjem v instituciji, ovrednotiti svojo natančnost in površnost, doslednost in nedoslednost, veliko ali slabo motivacijo za določeno obliko izobraževanja, samostojnost in nesamostojnost pri odločanju, samoiniciativnost, ustvarjalnost, prodornost, nepotrpežljivost, tolerantnost idr. Glede na svoje osebne lastnosti lahko realno oceni, v čem se lahko najbolj izkaže, kakšna znanja zna najbolj uporabljati. Prav gotovo pa lahko oceni tudi to, ali se je še pripravljen učiti v določeni instituciji, kako in katera znanja potrebuje. Pomembna je torej sinteza znanja, ki ga posameznik pridobi po formalni poti izobraževanja.

Neformalno izobraževanje zajema vse oblike izobraževanja, ki jih posameznik pridobi zunaj izobraževalnih institucij, široke izobraževalne vplive, všteti njegovo izobraževanje v osebnih situacijah. Pomembna je tudi analiza tovrstnega izobraževanja glede na posamezna obdobja njegovega življenja. Najprej se analizirajo predšolsko obdobje, to je čas do

S formalnim izobraževanjem ugotavljamo legalizacijo znanja in pridobitev dokumentov.

vstopa v šolo. Nato se ugotavlja izobraževanje in osebni razvoj v šolskem obdobju (čas osnovne in srednje šole), obdobju študija (če je študiral na fakulteti) in obdobje, ko si ustvari lastno družino, in obdobje zaposlitve. Obdobja, ko ima posameznik družino in/ali je zaposlen, razdelimo podrobneje še na tri podobdobja: mlajši odrasli (od konca študija do 40. leta starosti), odrasli srednje starosti (od 40. do 60. leta starosti) in obdobje starejših odraslih (60 let in več).

Pri pregledu neformalnega izobraževanja posameznik posebej premisli, kdo je najbolj pospeševal njegov razvoj osebnosti in izobraževanja (starši, bratje, sestre, sorodniki, prijatelji, drugi ljudje, na primer sosedje, sostanovalci, mentorji ...). Za predšolsko obdobje je pomembno, kako in kje se je posameznik

Vse več ljudi se samoizobražuje.

igral ter s kom, ali je nanj vplivala kulturna dejavnost (obiski predstav, gledališč, razstav, morda že osebni kulturni nastopi (igrice) v njegovem okolju). Kulturna dejavnost se mora podrobneje analizirati tudi v naslednjih obdobjih, poleg tega pa se ugotavlja pridobitev znanj tudi prek raznovrstne literature (določenih knjig, časopisov, revij idr.). Znanja posameznik pridobi tudi na različnih potovanjih. Nanj pomembno vplivajo tudi športni dosežki, različna priznanja in nagrade. Vse večji vpliv pa imajo prav gotovo mediji, internet itd. Pri tovrstnem ugotavljanju mora posameznik v okviru izobraževalne biografije po neformalni poti analizirati tudi osebe in stvari, ki so ga v posameznem obdobju ovirale pri osebni razvoju in pri pridobivanju znanja. Zelo zanimivo je ugotavljanje, kateri dogodki in doživetja pomembno oblikujejo človekovo učenje ter izobraževanje in vplivajo nanju. Posameznik tudi ugotavlja, česa se je največ naučil v posameznem obdobju in kako. Najpomembnejše je torej ugotavljanje širših izobraževalnih možnosti v okolju (kraju), kjer posameznik živi.

Analiza neformalnega izobraževanja v okviru izobraževalne biografije se konča z izobraževalno diagnostiko, pri čemer se podobno kot pri formalni poti ovrednotijo najpomembnejši vplivi na izobraževanje in osebni razvoj, ocenjujejo se pridobljena stališča, vrednote, interesi, pa tudi osebne lastnosti. Posameznik lahko sam spozna, po kateri metodi se je največ naučil, kakšna znanja in osebne lastnosti je razvil ter pod kakšnimi vplivi. S tem se identificira s seboj. Pri tem se pričakuje kritična realna ocena podobe posameznika, ki naredi izobraževalno biografijo.

Če bi bili priča večjemu številu ovrednotenih osebnih izobraževalnih biografij, ki so nam jih posamezniki opisali, v različnih krajih, morda v različnih državah, bi lahko sklepali, da nam opis poti izobraževalne biografije na splošno pokaže, da so izobraževalne biografije posameznika izraz kraja in družbe, v katerem živi. Če bi primerjali formalno izobraževalno pot posameznikov različne starosti, bi ugotovili, koliko so nanje vplivali tudi širši družbeni dejavniki, ki so v določenem času oblikovali šolske vsebine, cilje, določeno znanje, sposobnosti, osebne lastnosti, norme, ki jih je narekovala družba. Prek neformalne poti izobraževalne biografije bi prav gotovo spoznali, da so ljudje danes vse bolj pod vplivom številnih sprememb družbe in okolja, pri tem pa imajo za pridobivanje znanja zunaj šole boljše možnosti kot kdajkoli v človeški zgodovini. Vse več ljudi si pridobiva znanje tudi drugače, zlasti pa s samoizobraževanjem.

Iz tega lahko sklepamo, da spremembe, ki nastajajo v okolju, kjer posameznik živi, in v družbi na splošno, pomembneje vplivajo na osebnost, njen razvoj, učenje in znanje. Lahko trdimo, da sprememb v družbi enostavno ne moremo ustaviti. Obvladujemo jih lahko le tako, da se naučimo hitreje reševati nove situacije, sprejemati nova znanja, tudi na novo nastale ovire in probleme, ki jih te spremem-

be prinašajo. To pomeni, da se moramo tudi sami spreminjati. To spoznanje izhaja iz overnotenega dotedanega izobraževanja in učenja, dela, uspešnosti oziroma na splošno iz izobraževalne biografije. Za obvladovanje sprememb je še posebej pomembna tudi socialna komunikacija, ki je prav tako odvisna od razvitosti vseh, ki živijo v določenem okolju, in od tega, kako določeno okolje, lokalna skupnost ter družba vrednotijo znanje in svojo kulturo.

Osebnostna izobraževalna biografija in vrednotenje v posameznem življenjskem obdobju

Izobraževalna biografija posamezniku pokaže razvojno pot učenja in izobraževanja, pokaže, da se je oseba celo spremenila zaradi izobraževalnih vplivov, bodisi zaradi institucij, posameznih oseb bodisi drugih vplivov. Za resnično spremembo gre, kadar posameznik v določenih okoliščinah drugače zaznava in se zave, da se drugače vede (De Shazer, 1982). To spremembo lahko prepozna v interakcijskem procesu med dvema ali več osebami. De Shazer meni, da so resnične spremembe spontane, v določenem pogledu so pričakovane, povezane s sedanostjo in prihodno-

Z analizo sprememb izobraževanja in učenja ter osebnostnih lastnosti ljudi lahko v izobraževalni biografiji na splošno ugotovljamo, da ljudje prehajajo iz enega v drugo obdobje. Z izobraževalno biografijo naredimo zelo podroben posnetek posameznikovega učenja in izobraževanja glede na posamezno obdobje (predšolsko, šolsko, študijsko, ko ima lastno družino in ko je zaposlen: mlajši odrasli, odrasli srednje starosti in starejši odrasli). Tako lahko naredimo tudi ločnico med njimi, saj lahko ugotovimo pomembne razlike med njimi.

stjo ter vedno neizogibne (prav tam). Večina sprememb, novosti, novih znanj in s tem tudi novih problemov nastane zaradi sprememb v okolju, zaradi določenih okoliščin. Takšnih sprememb je vse več in je nemogoče, da bi jih posameznik v celoti obvladal.

Na splošno govorimo o treh življenjskih obdobjih (prvem – otroštvu in mladostništvu, drugem – odrasli srednje starosti in tretjem – starejši). Menimo, da lahko za vsako obdobje posameznik sam sestavi svojo izobraževalno biografijo: mladi sestavijo svojo izobraževalno biografijo, od te se razlikujejo biografija odraslega, zaposlenega človeka in biografija starejše osebe. Med njimi je največ očitnih razlik. Zanimiva pa je njihova primerjava.

Pomen izobraževalne biografije v prvem življenjskem obdobju

Otroke in mladino lahko uvrščamo v eno skupino, ki jo označimo kot prvo življenjsko obdobje: otroštvo in mladostništvo. Obdobje otroštva zaznamuje čas pred vstopom v šolo in čas redne osnovne šole, drugih oblik dejavnosti in spontanega ali bolj ali manj načrtnega učenja otrok. Zelo pomembna je pot do otrokovega razvoja med puberteto in adolescenco, ko govorimo že o mladostniku. Mlad človek ima že formalna znanja, ki jih je pridobil v osnovni in srednji šoli. Ima tudi že določene osebnostne lastnosti, ki jih je oblikovalo ne le formalno šolsko okolje, temveč predvsem okolje družine, domačega kraja, vrstnikov, dejavnosti v kraju, kjer prebiva. Mladi se v tem obdobju srečujejo tudi s prvimi življenjskimi načrti, povezanimi z nadaljnjimi potmi izobraževanja in pridobivanja znanj. Vse bolj se tudi srečujejo z neformalnimi oblikami učenja in izobraževanja, kar jim omogoča doseganje znanj, ki jih v redni šoli ne dobijo ali so premalo podrob-

Mladim je treba ponuditi socialno bogato okolje s čim več možnostmi za pridobivanje znanja.

no obravnavana. Še posebej, če si postavijo cilj, kaj želijo spoznati, kaj se želijo naučiti, kaj želijo obvladati z določenimi sposobnostmi, je zelo pomembno, da imajo možnost priti do znanj in sposobnosti ter zastavljenega cilja. Starši in družba naj bi mladim zagotovili čim več izbire in možnosti za pridobivanje znanj, za kakovostno učenje in tudi zdravo osebnostno rast ter razvoj. Mlade naj bi čimprej seznanili, kako pomembni so znanje, vseživljenjsko učenje ter izobraževanje, in jim omogočili kakovosten razvoj osebnostnih lastnosti na nadaljnji življenjski poti. Tako naj bi mladi spoznali tudi pomen izobraževalne biografije kot vodila za nadaljnje življenje.

Pomen izobraževalne biografije v drugem življenjskem obdobju

Prav gotovo nastanejo pomembne spremembe v izobraževalni biografiji na prehodu iz prvega v drugo obdobje, v obdobje odraslosti. Drugo obdobje označujejo zaposlitev, določen socialni status, dodatno izobraževanje in učenje, socialne vloge, družina, obveznosti in odgovornosti, prevladujoče materialne vrednote. V sodobni družbi je največja človekova vrednota delo. Po drugi strani pa je delo največji vir stresov in osebnega nezadovoljstva, ki vodijo k degradaciji in nazadovanju osebnosti. Zato je za uspešno obvladovanje sprememb v zasebnem in delovnem življenju v tem obdobju pomembna nenehna skrb za osebnostni razvoj. Pri tem sta odločilna predvsem način in pristop k učenju. Nekateri posamezniki se upirajo spremembam, se jim izogibajo, dokler jih okolje samo ne prisili, da se jim vsaj malo prilagodijo. Drugi pa uživajo ob nenehnih spremembah in jih celo sami vnašajo v svoje življenje. Pri tem je pomembno to, kako dobro posameznik obvlada različnost v sebi in kako sprejema razlike med ljudmi. Le s sprejemanjem drugačnosti, različnosti in spoštovanjem sebe in drugih oblikujemo svojo osebnost in se spreminjamo. Z izo-

braževalno biografijo lahko ugotovimo pomembne spremembe, vplive in potrebe po znanjih, ki so nastale pod vplivi okolja ter drugih ljudi in oblikovale posameznika, njegovo znanje, vedenje in osebnost. Posameznik tako razvija svojo identiteto in bogati svoje delo.

Pomen izobraževalne biografije v tretjem življenjskem obdobju

Pomembne spremembe nastanejo ob prehodu iz drugega v tretje življenjsko obdobje, pri čemer gre za zamenjavo socialnega statusa. Da se odrasli posamezniki tega zavejo, morajo spoznati svojo pot in načrtovati svoje delo vnaprej, kljub velikim spremembam ob upokojitvi. Zavedati se morajo, da ni več poklicnega socialnega statusa, ki je zagotavljal varnost, da ni več možnosti zadovoljevanja osnovnih človekovih potreb po varnosti, socialni pripadnosti in samopotrjevanju. Slabša je socialna komunikacija, ne dobivajo več povratnih informacij o lastnem delovanju. Večja je osebna svoboda, manjše pa so odgovornosti. Če posameznik le jemlje in družbi nič ne daje, postaja odvisnejš in preide v podrejen položaj, izgubi možnost sooblikovanja družbenega oko-

Starejši imajo šele v tretjem življenjskem obdobju priložnost, da se izpopolnjujejo v znanjih, ki so jih že prej v življenju zanimala, vendar zanje niso imeli časa. Marsikdo si oblikuje novo, boljšo osebno identiteto, nov način življenja in dela, ki je izraz njihovega bogatejšega duhovnega doživljanja in življenja, značilnega za tretje življenjsko obdobje. Zagotovo ima pomembno mesto izobraževalna biografija, predvsem kadar posameznik analizira svoje preteklosti in vrednoti smisel življenja ter dela. Ko se zave svojega dosedanjega življenja, izobraževanja in učenja, oblikuje nov intencionalni načrt izobraževalnega dela.

lja ter postaja socialno zapostavljen. Da se temu izognemo, je pomemben osebni razvoj. Bistveno je, da se odrasla oseba že v srednjih letih pripravi na tretje življenjsko obdobje in s tem povezane spremembe ter na reševanje problemov. Velik pomen ima že prej načrtovana življenjska pot, še posebej pa začrtana pot izobraževanja tudi v tretjem življenjskem obdobju. Marsikdo bi rekel, kaj naj sploh še načrtujem, saj sem star in me ne potrebuje nihče več. Vseživljenjsko izobraževanje bi moralo starejšim odraslim ponuditi socialno bogate aktivnosti, pri katerih bi razvijali svoje potenciale, ki jih v življenjskem in delovnem okolju ne morejo. Čim manj bi morali biti starejših, ki bi se podcenjevali, in čim več takih, ki bi bili samostojni, ustvarjalni ter odločni pri svojem delu in ki bi se aktivneje vključevali v kraju, kjer živijo, seveda, če so zdravi.

Posameznik lahko izdela svojo izobraževalno

biografijo ne glede na to, v katerem življenjskem obdobju je. Če bi primerjali izobraževalne biografije različno starih posameznikov (iz različnih življenjskih obdobji), bi najprej ugotovili kvantitativno razliko, saj so mladi šele na začetku poti, starejši odrasli pa na koncu. Večje razlike pa so prav gotovo kvalitativne, glede na znanje, učenje, izobraževanje, izkušnje, osebni razvoj in nadaljnji izobraževalni načrt. Vsakdo bi si moral čimprej narediti svojo izobraževalno biografijo, ker mu ta olajša načrtovanje izobraževanja. Prav gotovo je smiselno izdelati izobraževalno biografijo že v obdobju mladostništva, če je oseba za to dovolj zrela, pripravljena in odločna. Še zlasti pa je priporočljivo ovrednotiti izobraževalni načrt v obdobju odraslosti, saj v tem času lahko mislimo tudi že na naslednje, zadnje obdobje človekovega življenja.

Omenjena obdobja posameznikovega razvoja

kažejo na kontinuiran stopenjski razvoj posameznika in njegove osebnosti. E. Erikson (1983, 1994) je bil eden prvih strokovnjakov, ki je začel razmišljati o kontinuiranem stopenjskem razvoju odraslih. To je treba zlasti upoštevati pri analizi izobraževalne in podrobneje življenjske biografije. Temeljna značilnost stopenjskega razvoja osebnosti je sukcesivnost vsakega obdobja. To je kakovostno drugačno, saj se vsebinsko razlikuje od predhodne stopnje oziroma obdobja. Ločnica med posameznimi obdobji, kot meni E. Erikson, je kriza, kritično odločanje o nadaljnjem življenju, ki je lahko bolj ali manj zahtevno in lahko

traja nekaj mesecev ali več let. Posamezne stopnje oziroma obdobja so med seboj povezane glede na način reševanja kriz. Glede na to, kako je bila rešena kriza predhodnega obdobja, se manifestira sposobnost reševanja konfliktov v naslednjem obdobju.

Vsako novo obdobje pomeni povsem novo raven strukturalne integracije osebnosti (prav tam). To lahko še posebej upoštevamo pri analizi izobraževanja v izobraževalni biografiji, pri čemer se ugotavljajo osebnostne lastnosti, motivacija, sposobnosti, zgledi, vrednote, stališča idr. Pri reševanju kriz in prehodu v novo obdobje imajo velik vpliv tudi družba, družbene institucije in družbene norme (to smo že omenili) kot poglobitve instance na prehodu iz adolescence v odraslo obdobje in kasnejše obdobje odraslosti. Tako z izobraževalno biografijo odkrivamo, kakšno vedenje oziroma kakšne spremembe v posameznikovem vedenju za vsako obdobje ali vlogo pričakujejo.

E. Erikson meni, da so življenjske krize in prelomna obdobja v posameznikovem življenju povezana z opravljanjem in izpopolnjevanjem različnih življenjskih nalog, ki jih družba nalaga vsakemu posamezniku. Prehod od

ene k drugi življenjski nalogi velikokrat povzroči krizo. Na določanje nalog, osebnih načrtov in poti izobraževanja zelo vplivata družba in ožje socialno okolje. Z določenimi nalogami se v življenju sreča vsakdo izmed nas, vendar pa ima posameznik v življenju opravka z različnimi nalogami. Izpolnjevanje nalog ni vezano toliko na kronološko starost. Za današnjo družbo postaja značilno, da je vse bolj irelevantna in neobčutljiva za starost. Kronološka starost ne more biti več merilo za izpolnjevanje pričakovanih življenjskih nalog in pričakovanega vedenja.

Izobraževalne biografije ljudi so dejansko odsev družbe, načina življenja, socialnih razmer, bogastva in spoštovanja do učenja in pridobivanja novih znanj. Pomembno je, koliko je določena družba pripravljena vložiti v znanje ljudi in jih podpreti v osebnih izobraževalnih načrtih. S tem namreč posamezniku omogoča nenehno učenje, brez katerega si ne moremo zamisliti procesa osebnostnega razvoja. Tako tudi procesov učenja ne moremo ločiti od procesa osebnostne rasti. V svojem okolju posameznik pridobiva, selekcioniira in interpretira informacije, ki mu pomagajo razumeti svet ter samega sebe in uvrstiti v ta svet tudi sebe.

Zato lahko poudarimo, da sta od načina posameznikovega zaznavanja sveta in razumevanja njegove vloge v svetu odvisna smer in intenzivnost njegovega delovanja ter načini vedenja v različnih situacijah in življenjskih okoljih. Osebnostni razvoj odraslih se kaže v načinu interpretiranja informacij, ki posamezniku omogočajo prepoznati, razumeti in izpolnjevati pričakovanja različnih socialnih okolij, v katere se vključuje (Brečko, 1998). Nastane pa vprašanje, koliko današnja družba zaradi vse bolj obsežnega množičnega komuniciranja in brezosebnih računalniških povezav še dopušča prostora in časa za neposredno interpersonalno komuniciranje, ki je za posameznikov osebnostni razvoj

Izobraževalna biografija odraslih je bogatejša.

najbolj zdrava in učinkovita oblika komunikacije.

Sodobna družba informatike zahteva unikatnega človeka, posameznika, ki splošno znanje, informacije in faktografsko znanje vse pogosteje pridobiva prek elektronskih medijev. Mc Luhen (1967) meni, da so mediji podaljški naših čutil. To gotovo vpliva na spremembo posameznikovih vzgojnih ciljev. Ti so zastavljeni široko, naravnani na usposabljanje za različne življenjske položaje. Človek se mora naučiti, kako bo preživel, skrbel za svojo varnost, za svoj smisel življenja, zadovoljeval svoje osnovne potrebe, branil svojo kulturo, deloval med ljudmi, poleg tega pa tudi načrtoval svoje delo ter učenje in znanje za opravljanje določenih dejavnosti.

Spreminjajo se tudi cilji izobraževanja, izobraževalni proces se iz formalnih institucij seli v posameznikov intimni svet in se odziva na najosebnejše vzgibe (Krajnc, 1996). Tako postaja vse pomembnejše, da si posameznik sam sestavi svoj načrt izobraževanja in si določi cilje ter metode izobraževanja. Med metodami izobraževanja lahko izbere izobraževalno biografijo, s katero pretehta svojo dotedanjo in načrtuje svojo prihodnjo izobraževalno pot. Pri tem je zelo pomembna zavest o sebi, poznavanje sebe, osebnih lastnosti in sposobnosti, znati se mora sam odločati, saj lahko le tako v življenju uspešno deluje, se razvija in samostojno načrtuje svoje delo in učenje. To pomeni, da je sposoben sam narediti svoj izobraževalni načrt v določenem času in ga tudi realizirati.

POMEN SAMOZAVEDANJA (JAZA) IN IDENTITETE PRI IZOBRAŽEVALNI BIOGRAFIJI

Najpomembnejše merilo osebnega obstoja in identitete je prav v tem, koliko se zavedamo sebe. To je tudi eden od pogojev, da je posameznik sposoben narediti osebno izobraže-

valno biografijo. Pri tem moramo upoštevati, da je nekaj za nekoga pomembnejše kot za drugega. Prav osebni jaz in samozavedanje določata, kaj je za posameznika pomembno in kaj ne. Od tega je tudi odvisno, kako vrednoti svoje preteklo, sedanje in prihodnje izobraževanje ter učenje in kako ugotavlja širše izobraževalne možnosti v okolju.

Pri izobraževalni biografiji moramo upoštevati, da je samozavedanje zelo pomembno za razumevanje učenja, učnih interesov, učnih potreb in motivacije. Samozavedanje si oblikujemo tudi na podlagi izobraževalne biografije, ki nam omogoča vpogled v določen čas našega učenja ter izobraževanja in nam pomaga pri nadaljnjih odločitvah glede dela ter učnega načrta. Izobraževalna biografija nam pomaga pri razvoju samozavedanja, ki je zelo kompleksno in ga ne moremo razumeti, če ga ne spremljamo že od otroštva. Z izobraževalno biografijo skušamo torej doseči ločevanje med seboj in zunanjim svetom, kar je steber kasnejšega življenja in delovanja.

S socialnimi modeli posameznik razvije tudi razumevanje sebe in predstavo o sebi. V procesih socialne integracije in socialne komunikacije pridobi celoto predstav o sebi. Glede tega se je v strokovni literaturi uveljavilo več pojmov, najpogosteje se uporabljata »jaz« in »sebstvo«(self), čeprav velikokrat govorimo o samopodobi, samozavedanju, socialnem jazu (Musek, 1982). Ti pojmi vključujejo psihološke strukture posameznika, ki se upoštevajo pri izobraževalni biografiji, kajti pri načrtovanju osebne izobraževalne biografije je najpomembnejša zavest o sebi, zavedati se je treba svojega jaza ali sebstva, ker posamezniku omogočata, da se prepozna kot individuum nasproti različnim socialnim okoljem. Pomembno je, da je v sistemu jaza zajeto vse tisto, kar posameznik sprejme kot oznako sebe, to namreč omogoča pri izobraževalni biografiji realno oceno izobraževanja, učenja, znanja in osebnostnih lastnosti ter sposobnosti.

G. V. Allport meni, da je jaz nekaj, česar se vsi neposredno zavedamo in je središče vsa-

ke osebnosti. Lahko je tako močan, da prevzema oblast nad vso osebnostjo in zavestjo, drugač se spet izgubi, da se ne zavedamo sebe (Allport, 1991). Če imamo o sebi pozitivno predstavo, smo ponavadi v življenju, učenju in izobraževanju uspešnejši. Ljudje, ki so nezadovoljni s svojo samopodobo, se srečujejo pogosteje s hudimi zdravstvenimi težavami ali celo zbolijo. Zdi se, meni G.V. Allport, kot da se ne bi zavedali, kaj povzroča njihov nemir, kaj ruši njihovo notranje psihično ravnotežje. Kadar se bolj zavedamo sami sebe, znamo tudi sami odkriti vzroke nezadovoljstva in jih odpraviti (prav tam). Sistem jaza se torej razvije pod vplivom socialnega učenja oziroma pod vplivom omejevanja človekove biološke narave, ki je nujno za njegovo socialno rojstvo in akulturacijo. Shema jaza je predvsem kognitivna struktura, v kateri so integrirane naše izkušnje, sestavljajo jo afektivne komponente (občutki, čustva in odnos do sebe).

Pomembno je, da se jaz razvija in nadgrajuje celo življenje, tako kot se kopiči bogastvo izkušenj. Vseživljenjski razvoj jaza in kopičenje izkušenj sta skupaj trdna osnova za vseživljenjsko izobraževanje in vzgojo ljudi (prav tam).

Pozitivna predstava o sebi zelo vpliva na uspešnost izobraževanja.

S tem se neposredno povezuje posameznikova identiteta. Najpomembnejši dejavnik pri razvoju identitete, brez katerega ne moremo govoriti o razviti identiteti, je sprejetje samega sebe z vsemi omejitvami, prednostmi in pomanjkljivostmi. Te sposobnosti in spretnosti se lahko pridobijo le pri komuniciranju v socialnem okolju in niso nič drugega kot odsev naših komunikacijskih aktivnosti v interakcijskih razmerjih. Čeprav razvijamo identiteto vse življenje, kot meni E. H. Erikson (1994), moramo obvladovati nekatere osnovne življenjske spretnosti: dajanje, sprejemanje, osvobajanje, delo, sodelovanje in sprejemanje samega sebe.

Kako razvoj samozavedanja (jaza) in identitete vpliva na razvoj posameznika in njegove izobraževalne biografije?

G. H. Mead (1934) je prepričan, da prvotno zavedanje sebe nastane predvsem na osnovi stališč, besed, akcij drugih oseb, ki jih človek že kot otrok opazuje in se nanje odziva. Gre za posnemanje staršev in drugih ljudi. S spoznavanjem vlog se že pri otroku razvija zavedanje kontinuitete in identitete. Sebe vidi v slikah, ki jih imajo drugi o njem. Torej je jaz povsem družbeni proizvod. V otroštvu se učimo vsega, kar drugi želijo, da se naučimo. Z osebno izobraževalno biografijo lahko ugotovimo, kdo je oblikoval našo osebnost, naše zavedanje samega sebe, kateri dogodki so zaznamovali naše vedenje in ravnanje, kaj nas je spodbudilo, da smo se začeli zanimati za to ali ono. Podrobna analiza je potrebna torej že za obdobje otroštva.

Obdobje otroštva in mladostništva

V obdobju adolescence je iskanje jaza najbolj očiteno in tudi naporen proces. E. H. Erikson (1983) trdi, da je temeljna značilnost adolescence prav v ponovnem iskanju identitete svojega jaza. Kdo sem pravzaprav jaz, sem otrok ali odrasla oseba? Predstava, ki jo imajo mladi o sebi, je še vedno odvisna od drugih. Predstava o sebi in zavedanje identitete še nista tako trdna, da bi se mlad človek uprl skupini sovrstnikov. Znano je uporništvo mladih v zahodni civilizaciji, ki je povezano z iskanjem jaza in identitete. Mladi se učijo to, na kar naletijo po naključju ali kar jim jih kdo vsili. Izobražujejo se v šolah, drugih institucijah, pa tudi zunaj njih, v vsakdanjem okolju. Danes redko najdemo med mladimi posameznike, ki se poglobijo v svoj življenjski načrt, si postavijo svoj življenjski cilj že med adolescenco in ga kasneje tudi uresničijo. Mladi se odločajo o življenju, razmišljajo glede na tre-

Izobraževalna biografija nam tako pomaga odkriti prav tiste notranje vzgibe, osebne želje oziroma vse, kar nam pomaga k boljšemu poznavanju samega sebe in k doseganju boljšega položaja v družbi. Mladim pomaga izobraževalna biografija k večjemu osebnemu zadovoljstvu. Trdimo lahko, da je izobraževalna biografija primerna že za mlade, adolescente, še posebej zato, ker načrtujejo svojo pot izobraževanja in se odločajo o tem, kaj bodo delali, ko bodo končali srednjo šolo, in si izbirajo nadaljnjo smer izobraževanja.

nutne okoliščine in potrebe, ki jih prinašajo življenje in zahteva osebno napredovanje. Če bi mladi v času adolescence zavestno načrtovali svoj življenjski cilj in na podlagi izobraževalne biografije spoznali več osebnih lastnosti in sposobnosti, bi imeli več samozavesti. Kljub spremembam ali celo problemom bi se veliko lažje znašli, saj bi vedeli, katere cilje želijo doseči. Izbirali bi prav gotovo lahko različne poti, ki vodijo do njih. Seveda lahko izobraževalna biografija mladim pomeni tudi pot, motivacijo za učenje, delo, nadaljnji osebni razvoj in boljše življenje. Za to se mora posameznik potruditi sam. Da mu bo uspelo, mora razviti vrsto osebnih lastnosti, vrednot, ki ga vodijo po poti, ki si jo je določil.

Ker zahteva družba zelo izrazito in jasno osebno identifikacijo, se oblikovanje jaza nadaljuje tudi po obdobju adolescence in traja skoraj vse življenje (Erikson, 1983). Za svoj obstoj in osebni razvoj nujno potrebujemo sodelovanje drugih ljudi. Zavest o sebi gradimo s tem, da postanejo medsebojni odnosi, v katere vstopamo, sestavina naših notranjih struktur, torej jih ponotranjimo. Posameznik stalno oblikuje svoj model socialnega sveta in vlogo sebe v tem modelu. Sestavlja ga splet kognitivnih, afektivno-emocionalnih in motivacijskih dejavnikov. To je

treba upoštevati, ker je vsak človek celota zase oziroma splet teh dejavnikov, kar pomeni, da je toliko modelov socialnega sveta, kolikor je ljudi. Vsakdo svet sprejema drugače, po svoje, odvisno od spleta osebnostnih dejavnikov in njihove notranje strukture. Vsakdo ima svoj splet socialnih izkušenj, osebnih doživetij in svojo osebno zgodovino ter možnosti za prihodnost.

Obdobje odraslosti

Mladostnik (adolescent) je v primerjavi z odraslo, zrelo osebo vendarle na začetku poti oblikovanja svojega jaza in identitete, značilnosti odraslega jaza pa se kažejo v kritičnem vrednotenju posamezne osebne lastnosti. Odrasla oseba se že bolje pozna, ve, po čem se razlikuje od drugih, kako in koliko ve, da drugi morda o njej ne mislijo tako, kot misli sama o sebi, predvsem pa sprejema drugačno mnenje ljudi, ki ne ruši njene lastne podobe. Odraslim omogočajo ustvariti osebno identiteto vrsta socialnih vlog in prehajanje med njimi, njihovo delo in neposredni vpliv okolja. Vse to oblikuje njihovo lastno podobo in občutek njihove lastne vrednosti. Glede na to lahko sklepamo, da odrasla oseba uporabi veliko smiselnejše in kakovostnejše osebno izobraževalno biografijo kot metodo, saj jo lahko izpelje najbolj racionalno, ker se zaveda sebe, svojih vlog in svojega položaja, saj ima vse možnosti za nadaljnje načrtovanje svojega dela, nadaljnje izobraževanje, učenje in pridobivanje novih osebnostnih lastnosti ter sposobnosti.

V obdobju odraslosti posamezniki prav tako težijo k oblikovanju in preoblikovanju svoje identitete, k oblikovanju samega sebe. Z nenehnim učenjem in izobraževanjem pridobivajo nove razsežnosti, zato je koncept vseživljenjskega učenja in izobraževanja še posebej povezan z razvojem odrasle osebe. Pri tem je

Izobraževalna biografija je hkrati tudi analiza težav izobraževanja.

za vsako načrtovanje prihodnosti pomembna tudi analiza preteklosti, preteklega življenja, učenja ter izobraževanja in dosežkov, ki jih posameznik (ne) doseže in (ne) uresniči. Prav tako je izobraževalna biografija pomembna za analizo ovir in težav, ki jih je imel posameznik pri formalnem kot neformalnem izobraževanju. To je pomembno za nadaljnje odločanje na osnovi izkušenj in doživetij. Zlasti pa so pomembne tiste osebne lastnosti, znanja, neznanja, želje, nemoči, cilje, ki so ostali nerealizirani. Na podlagi izobraževalne biografije posameznik analizira vzroke za to, da osmisli svoje ravnanje ter delo in se na osnovi tega odloči za novo načrtovanje.

Identiteta odraslega je res trdneje oblikovana, vendar si mora nenehno zagotavljati občutek in zavest kontinuitete zaradi sprememb v lastnem življenjskem okolju in zaradi sprot-

nih sprememb. V informacijskem času je osebna identiteta neprimerno bolj ogrožena. Nenehne spremembe in menjava socialnega okolja hitro povzročijo težave, saj se posameznik znajde v različnih okoliščinah, ki jih mora sprejeti, obvladovati in se jim prilagoditi. Posebej bi lahko poudarili pomen poklicne identitete, ki se vse hitreje spreminja.

Poklicna identiteta

Razvoj identitete ne poteka vedno po vnaprej začrtani poti, tudi taki, ki je nastala na osnovi izobraževalne biografije. Za odrasle je, kot smo omenili, značilna razmeroma trdna identiteta, ki se veliko počasneje spreminja kot pri otrocih in mladini. V zahodni kulturi se večina odraslih identificira s poklicno vlogo.

Prihodnost prinaša vedno večje spremembe

pri razvrščanju poklicev, zato bomo večkrat kot doslej zamenjali ne le delovno mesto, ampak tudi delovno okolje, in vstopali v nova interakcijska razmerja. Vsaka menjava delovnega okolja povzroči pri posamezniku krizo identitete. Ohrani sicer svojo identiteto, predstavo o sebi in najde oporiščno točko za ravnotežje v sebi, vendar je to značilno za osebe z močnim jazom (Brečko, 1998). Še nikoli doslej ni bil posameznik tolikokrat v stresnih situacijah kot v zvezi z delom in stiki v današnjem času, do katerih pri tem delu prihaja. Posamezniki, ki imajo velike ambicije, gradijo poklicno kariero, vsak dan doživljajo stresne situacije in strah zaradi vse večjih zahtev poklicnega okolja ter lastne želje po uspehu. Spreminjajoče se okolje tako postaja ključno mesto oblikovanja in rekonstrukcije osebne identitete, ki pa je le en vidik osebne razvoja odraslih.

Vse večje zahteve v zvezi z delom in povzdigovanje delovnih vrednot so tako rekoč grožnje osebnotnemu razvoju odraslih, ki pre-

Zaposlitev je danes ena ključnih postavk za oblikovanje posameznikove identitete. To nam dokazujejo tudi nezaposleni, ki zaradi spremenjene identitete preživljajo hude osebne krize. Posameznik, ki gradi samozaupanje in samospoštovanje na delovnih uspehih, postane že ob najmanjšem delovnem neuspehu depresiven in izgubi zaupanje vase. Ni večje nesreče, kot če izgubi službo ali se upokoji. S tem je povezana tudi materialna varnost. Tako prihaja proces oblikovanja in nenehne rekonstrukcije poklicne identitete pri zahodnem človeku v ospredje. Ljudi v zrelih letih sili v strokovno izpopolnjevanje in usposabljanje. Pogosto se pojavlja kot izvor vedoželjnosti in (zunanje) motivacije, ki pa se kaže kot notranja motivacija, saj jo posameznik skupaj z identifikacijo ponotranji (Brečko, 1997).

prosto nimajo več časa, da bi informacije o sebi pridobivali še v drugih, nedelovnih okoljih. Čeprav prihaja do menjavanja delovnega okolja, lahko to povzroči zelo kratkotrajne medosebne odnose. Ko zaposleni zamenja delovno okolje, ponavadi zamenja tudi krog ljudi, s katerimi pogosteje prihaja v stik. Celo trdna prijateljstva hitro minejo z odhodom v drugo okolje. Za sodobnega človeka so danes značilna kratkotrajna prijateljstva in znanstva. V zvezi s tem nastaja vprašanje, kako hitreje ustvariti zaupanja vredno komunikacijsko razmerje in odnose, iz katerih se lahko učimo in osebnotno zorimo. Večji pomen dobivata prijateljstvo in druženje v društvih in lokalnih skupnostih, žarišče socialnih odnosov niso več tovarna, podjetje, temveč soseska, lokalna skupnost in občina.

Za sodobnega človeka so značilna kratkotrajna prijateljstva.

Kriza identitete pri odraslih (starejših odraslih)

Mnenje, da je identiteta pri odraslih za vedno oblikovana in da odrasli ne doživljajo krize identitete, je torej napačno. Kriza srednjih let se kaže v koreniti spremembi vedenja, ki so jo zaradi nekaterih podobnih znakov, kot jih opažamo v adolescenci, nekateri imenovali tudi obdobje druge pubertete (Brečko, 1998). To je obdobje iskanja nove identitete. Pomeni, da identifikacija s prejšnjim življenjskim obdobjem ni več veljavna, ker se bliža upokojitev in s tem korenita sprememba dosedanjega življenjskega vzorca. To je za odraslo osebo vse pomembnejše, saj mora spremeniti svoje življenje, ko stopi v novo, tretje življenjsko obdobje. Očitno je postalo, da odraslost ni zgolj kontinuiran proces fizičnega dozorevanja in staranja, temveč je za odraslo obdobje značilno več psihološko različnih obdobji, faz ali stopenj, skozi katera gre posameznik v svojem življenju, ki se manifestirajo v njegovem vedenju.

Pri ljudeh iz tretjega življenjskega obdobja se prav tako pojavi kriza identitete, ker si morajo zaradi sprememb v lastnem življenjskem okolju kar naprej zagotavljati občutek in zavest kontinuitete. Ti starostniki imajo najdaljšo in najbolj vsebinsko bogato analizo osebne izobraževalne biografije. Pri tem analizirajo celotno življenjsko izobraževalno pot in jo ovrednotijo kot bolj ali manj uspešno ali neuspešno. To neposredno vpliva na njihovo osebnost, identiteto, psihično stanje, zdravje in življenjski slog življenja. Nenehno vpliva tudi na posameznikovo identiteto, ki jo mora znova in znova dograjevati. Brez identitete si človek močno oteži usklajevanje različnih perspektiv, s katerimi opazuje svet in samega sebe (Brečko, 1998). Otežuje pa si tudi učenje in izobraževanje.

Učenje je vedno pot v neznano. Če ima posameznik močno identifikacijo, ve, da se bo vračal na svoje področje delovanja in tako ne bo ogrozil svojega notranjega ravnotežja. Z nenehnim učenjem, vzgojo in izobraževanjem pa dodaja svoji osebnosti nove razsežnosti. Ker obvladujejo novodobno družbo predvsem različne komunikacije, moramo upoštevati tudi komunikacijske procese. Komunikacije obvladujejo svet

Življenje, ki ga ne preučimo, ni vredno, da ga živimo (Platon).

in če želi posameznik obvladovati sebe in najti svoje mesto v informacijskem svetu, mora obvladovati komunikacije (Brečko, 1998). Strokovnjaki – futurologi (A. Toffler, D. Bell, J. Naisbitt idr.) so že napovedali vrsto sprememb, ki bodo prav gotovo zelo vplivale na posameznika in njegovo osebnost. Zato mnogi menijo, da bo manj negotovosti, če bodo ljudje videli pot pred seboj, kam jih pelje življenje, če bodo vedeli, kaj so njihovi cilji, smisel življenja in osnovne vrednote za osebno in družbeno usmeritev, pa tudi življenje bo lažje in uspešnejše. Da bi to lahko realizirali, se moramo poglobiti v lastno zgodovino, sedanost in prihodnost. Ljudje se pogosto vračajo v preteklost, se zanimajo za lastne »korenine«, kulturo, zgodovino, tradicijo, izobraževanje, učenje in znanja,

v tem iščejo svojo identiteto in se pri tem spoznavajo. To omogoča posamezniku, da ugotovi širšo (družbeno) ali ožjo (osebno) pot, pa tudi boljše možnosti za ovrednotenje trenutnega položaja in oblikovanje osebnega izobraževalnega načrta za lastno prihodnost in prihodnost kraja (družbe). M. Knowles (1972) pričakuje, da bodo morali ljudje sodobne informacijske družbe doživeti osebne spremembe: postati samostojnejši, aktivnejši, bolj objektivni, razgledani in poučeni, razvijati bodo morali osebne sposobnosti, sprejemati nove odgovornosti, razvijati interese, postati bolj sociabilni in manj egocentrični, sprejemati bodo morali sebe takšne kot so in izoblikovati jasno samoidentifikacijo. To posameznik doseže tudi z izobraževalno biografijo.

SKLEPNE MISLI

Spreminjanje osebnostnih lastnosti v novi postindustrijski družbi ali informacijski družbi kaže, da vzgoja in izobraževanje nista dokončen proces. Ni dovolj, da nas uči samo življenje, človek se mora veliko hitreje učiti, ne le na osnovi lastnih izkušenj, temveč načrtno in intencionalno. Zato je zelo pomembno, da si človek sam postavi svoj življenjski načrt ter cilje in sestavi tudi izobraževalno biografijo. Vseživljenjsko izobraževanje se prepleta z drugimi aktivnostmi in postaja življenjski način. Pri nas še vedno šole usmerjajo človeka v poklicno izobraževanje, izobraževanje odraslih pa hitro usposablja ljudi še za druge vloge in jim ponuja večjo svobodo pri pridobivanju znanja, sposobnosti in pri razvoju osebnostnih lastnosti.

Šola je bila dolgo edini vir informacij, podatkov in splošnega znanja. Znanje se je prenašalo načrtno, od učitelja k učencem. To pomeni, da se je hkrati informiralo, učilo več ljudi, množica ljudi, ki je morala obvladati

Družba informatike potrebuje unikatnega človeka, zato pravimo, da je za prehod v novo družbo informatike značilno tudi prehajanje od množične identifikacije ljudi k individualni identifikaciji. Individualna identifikacija pomeni, da je posameznik odgovoren za svoje znanje sam, s svojo ustvarjalnostjo, sposobnostjo odločanja, izbiranja, pripadanja, in ne več njegov učitelj v redni šoli. Primer: prehod k individualni identifikaciji se kaže tudi v tem, da je šolski uspeh vse bolj odvisen od spodbud staršev, od spodbud in stopnje kulture ter razvitosti okolja. Že pri otroku dopolnjuje znanje neformalno učenje, ki največkrat nima nič skupnega z množičnim poukom v šolah. Posameznik oblikuje osebne lastnosti že od svojega rojstva. Zato je njegovo napredovanje odvisno od stopnje razvitosti osebnosti. Vrednotenje posamezne osebnosti bo osredotočeno, kot omenja A. Krajnc (1996), na stanje osebnosti, stopnjo njene razvitosti, njeno učljivost, pomembne osebne lastnosti (samostojnost, iniciativnost, motiviranost, prodornost, ustvarjalnost). Iz takih osebnostnih lastnosti bodo izhajale tudi druge oblike učenja. Osebna učljivost celoviteje in bolj kompleksno zajame osebno rast.

natančno določeno znanje za določen poklic. Ljudje so se v šolah množično identificirali z znanjem, bodočim poklicem in službo. V sodobni informacijski družbi ne potrebujemo več množične identifikacije ljudi z znanjem na taki stopnji in v taki obliki, kot je bilo značilno za industrijsko obdobje.

Današnja sodobna tehnologija in svetovne računalniške mreže omogočajo dostop do znanja na vsakem koraku, čeprav računalniki ponujajo zgolj faktografsko znanje. Vsak posameznik ima neizmerne možnosti, da obogati sebe in svoje življenje. Sposoben je načrtno

in usmerjeno spremljati sebe in svoje življenje. Pri tem lahko doseže pomembne spremembe in cilje, vendar le, če je dovolj odločen, vztrajen, ustvarjalen in uspešen. Zato naj vsak človek odkrije, kdo je, kaj v življenju hoče, preučuje svoje življenje in si oblikuje prihodnost. Spoznaj samega sebe je eno najstarejših gesel zahodne kulture. Danes se s tem strinja vrsta svetovno znanih strokovnjakov, med njimi tudi A. Tough, ki meni, da čim bolje se človek pozna, tem bolj bo usposobljen za odločanje o pomembnih stvareh ..., bolj bo povezan z dogajanjem v svoji notranjosti, bolj bo poznal svoje potrebe, bolj bo srečen, zdrav in sproščen (Tough, 1980). Cilje svojega življenja, kot meni A. Tough, svojega učenja in izobraževanja naj vsak izbira sam, ker so namenjeni le njemu, ne pa temu, da bi naredili večji vtis na druge.

Zato je v sodobnih družbah vse pomembnejša izobraževalna biografija, ki jo ljudje uporabljajo kot metodo samostojnega individualnega osebnega dela. Z njo ugotavljajo lasten razvoj glede znanja, spretnosti, sposobnosti, izkušenj, analizirajo osebne lastnosti v različnih obdobjih svojega življenja in v razmerju do drugih ljudi ter širšega okolja, dejansko odkrivajo svojo identiteto, moč svojega jaza in sposobnost za nadaljnji osebni razvoj. S formalno potjo izobraževanja ugotavljajo kakovost izobraževanja v različnih institucijah, sintetizirajo pridobljeno znanje, analizirajo legalizacijo znanja in potrebnih dokumentov. Z analizo neformalne poti izobraževanja ugotavljajo možne oblike izobraževanja, ki jih pridobijo zunaj izobraževalnih institucij, pod vplivom okolja in v osebnih situacijah.

LITERATURA

- Allport, G. V. (1991): Sklop i razvoj ličnosti. Katarina. Bugojno.
- Beck, U. (1986): Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main.

- Brečko, D. (1997): Prihodnost ustvarjamo ljudje. Andragoška spoznanja, št. 1, str. 1.
- Brečko, D. (1998): Kako se odrasli spreminjamo. Didakta. Radovljica.
- Buschmeyer, H. (1990): Begriff des biographischen Lerners. V: Landesinstitut für Schule und Weiterbildung (ed.): Biographisches Lernen. Erfahrungen und Reflexionen. Soest, str. 7–10.
- Dausien, B. (1991): Biographie und Geschlecht. Forschungsergebnisse und Forschungsperspektiven (roko-pis, ki bo kmalu objavljen kot disertacija). Bremen.
- De Shazer, S. (1982): Brief Family Therapy. An Ecosystemic Approach. The Guilford Press. New York.
- Erikson, E. H. (1983): Identity: Youth and Crisis. Faber and Faber. London-Boston.
- Erikson, E. H. (1994): Identity and the life cycle. W. W. Norton & Company. New York-London.
- Kidd, R. (1973): Education for Being-becoming-belonging. Syracuse University. Syracuse (Publications in Continuing Education).
- Knowles, M. (1972): The Modern Practice of Adult Education. Association Press. London.
- Krajnc, A. (1996): Kakšno znanje potrebuje sodobni človek. Andragoška spoznanja, št. 3, str. 5.
- Mc Luhen, M. in Q. Fiore (1967): The Medium is the Message. Bantam Books. New York.
- Mead, G. H. (1934): Mind, self and society. University of Chicago Press. Chicago.
- Musek, J. (1982): Osebnost. Dopolnilna delavska univerza Univerzum. Ljubljana.
- Tough, A. (1980): Expand your Life. College Entrance Examination Board, 888 Seventh Avenue. New York.